

ALLEDAAGS RACISME:

te gewoon om je druk over te maken?

Een bespreking van:

Philomena Essed / Alledaags racisme¹

achtergronden

Uit reacties van allochtonen blijkt dat witte mensen (vaak onbewust) discriminerend denken en handelen ten aanzien van hen. Dit komt naar voren in een onderzoek van Philomena Essed.

Addie Gerritsen bespreekt kort het boek waarin zij haar onderzoek beschrijft.

Alledaags racisme, wat voor associaties roept dat op? Alledaags in de mij meest vertrouwde betekenis is gewoon, eigenlijk te gewoon om er aandacht aan te besteden, niets bijzonders. Philomena zegt: het is racisme verweven in de alledaagse omgang met witte mensen. Alledaags heeft hier dus twee betekenissen: de letterlijke van *alle dagen* én het zegt iets over het type omgang: omgang in normale situaties.

Deze inleidende zinnen zijn nodig om aan te geven vanuit welk vertrekpunt ik ging lezen: alledaags racisme — te gewoon om je druk over te maken. En na eerste lezing was mijn reactie ook: moeten die mensen zich daar nu zo druk over maken? Dat is, weet ik nu, een foute gedachte, maar de opzet van het boekje werkt dat wel in de hand.

Na in hoofdstuk 1 uiteengezet te hebben wat de schrijfster onder racisme verstaat, laat zij zwarte vrouwen vertellen over hun ervaringen, die allemaal op racisme zouden duiden. Verschillende voorbeelden passeren de revu. Rita, Linda en Olga vertellen over hun ervaringen met het zoeken naar woonruimte. Alle opmerkingen die ambte-

naren maken over een woning of een buurt worden als discriminerend uitgelegd.

'Dat er niet per se sprake hoeft te zijn van discriminerende beleidsregels blijkt uit hetgeen Olga vertelt over de ambtenaar die van zijn machtspositie gebruik maakt om uiting te geven aan zijn eigen vooroordeel.

Olga: "Iedere keer als ik ga, hebben ze weer een andere smoes, terwijl ik al aan de beurt ben. Die jongen zegt: 'Voor het eind van de maand krijg je van mij een woning.' Ik zeg: 'Ja, dat kan je wel zeggen om mij af te schepen. Maar ik wil geen Bijlmer.' Zegt die jongen: 'Ja, maar jullie houden er toch ook van om bijeen te zitten!'" Let ook op de omschrijving "bijeen zitten". (Afgezien van het sowieso al daarin geïmpliceerde vooroordeel had een suggestie als "het leuk vinden om bij elkaar in de buurt te wonen" heel wat minder denigrerend geklonken.)' (blz. 68-69).

Werksituaties

Werksituaties geven ook nog al eens aanleiding tot discriminatie, maar ook nu gaat het alleen

weer om voorbeelden, ditmaal verteld door Eşter, Olga, Joan en Linda.

Veel Surinaamse vrouwen werken in de verzorging. Het komt vaak voor, dat mensen zeggen: 'Ik wil niet door een zwarte gewassen' of zo iets.

Ook in de samenwerking met collega's en chefs komen nare situaties voor. Veel zwarte vrouwen voelen zich misbruikt, bijvoorbeeld Carla. Zij vertelt:

'Nou, je hebt bepaalde mensen die, eh ... Stel ik werk vandaag met jou. Jij doet deze gang en ik doe de andere kant. Jij weet als ik klaar ben kom ik je helpen. En op die manier voer jij dan geen moer uit. Je denkt: "Ze helpt me toch strakjes." Dan gaan ze er een beetje misbruik van maken. En als ik er dan soms wat van zou zeggen, dan heb je weer de poppetjes aan het dansen: "Zo is het niet bedoeld." En dan komen ze op het gebied van discriminatie en zulke dingen. Ze vinden dat wij negers ons dan gepasseerd voelen, terwijl het bij mij niet het geval is' (blz. 91).

Een aantal algemene zaken komt ook aan de orde, zoals:

- Surinaams spreken (mag meestal niet)
- voor dom worden aangezien
- betuttelen van anderen
- extra controle op zwarten
- zwarten mogen geen ambities hebben.

Onderwijs

Dezelfde methode wordt gebruikt: vrouwen vertellen en Philomena trekt daar conclusies uit.

De grieven zijn in grote lijnen:

- Surinaamse leerlingen mogen geen hoge cijfers halen
- ze worden niet serieus genomen
- ze worden te laag beoordeeld
- regelmatig hebben ze te maken met ruwheid en onbeleefdheid
- ambities worden tegengewerkt.

In de samenvatting van het hoofdstuk concludeert Philomena dat de drie hoofdvormen van racisme systematisch terugkomen. Deze drie hoofdvormen zijn: cultureel, institutioneel en individueel racisme.

Cultureel racisme heeft te maken met het beeld dat van zwarte mensen wordt uitgedragen via de media, de taal, de kunst; zwarte culturen worden als minderwaardig gekwalificeerd.

Deze racistische visie komt ook in veel schoolboeken voor (zie hiervoor ook het artikel van Pe-

ter Reinsch in dit nummer).

Institutioneel racisme is het geheel van maatregelen, die ervoor zorgen dat witte mensen kunnen werken, wonen, een opleiding kunnen volgen, maatschappelijke en geneeskundige hulp kunnen krijgen, enzovoort. Al die instituties zijn minder vanzelfsprekend voor gekleurde medeburgers.

Individueel racisme laat zien hoe de ideologie van witte superioriteit en de afwijzing van zwarte mensen opgenomen is in de meningen en houdingen van individuele mensen. Daarnaast omvat individueel racisme ook discriminatie, met name in de relationele sfeer van meer privé-aard (buurt, kennissen, keuze van vriendschappen) en discriminatie in informele contacten met mensen (op straat, in de tram).

De grens tussen institutioneel en individueel racisme is niet altijd even duidelijk.

Publieke situaties

De laatste situaties die beschreven worden, zijn de zogenaamde publieke situaties in winkels, bij het openbaar vervoer, enzovoort. De voorbeelden kennen we natuurlijk wel.

Bezwaren

Ik heb een aantal bezwaren tegen deze manier van beschrijven, zonder dat ik het oneens ben met de inhoud.

Mijn eerste bezwaar is de methode van onderzoek — die lijkt mij niet al te wetenschappelijk: mensen laten vertellen, vragen stellen, het is allemaal subjectief en het aantal ondervraagden is bovendien te klein om daar generaliserende conclusies aan te verbinden.

Dat is tegelijkertijd mijn tweede bezwaar: de conclusies zijn zo generaliserend: dé Nederlanders huichelen, dé Nederlanders zijn minder tolerant geworden, dé Nederlanders discrimineren. Als je zo generaliseert, denk je ook in stereotypen en dan is de weg open voor vooroordelen bij de vleet. Dan doen de zwarten hetzelfde als wat de Nederlandse witten in het boek wordt verweten. Generaliseren betekent alle Nederlanders over één kam scheren en dat is voor veel mensen best kwetsend, want er zijn veel mensen (witten) die in dezelfde omstandigheden verkeren en die onder dezelfde vormen van discriminatie hebben te lijden. Laten we er een paar noemen: 'Kinderen uit de binnenstad zijn dom; werklozen zijn lui:

als je wilt werken, kun je altijd werk krijgen.' In een ander opzicht is dat generaliseren ook af te keuren. Lees het artikel over het Project Interculturele Educatie er maar op na (zie Ineke van Enk & Addie Gerritsen 'Een onaangename waarheid: in ieder van ons schuilt een racist' in dit nummer). Daarin komt een passage voor over Arnoni, die schrijft onder het kopje 'Eichmann in ons', dat in ieder mens de mogelijkheid aanwezig is om een Eichmann te worden, of niet. En om die laatste twee woorden gaat het nu. De mens kan kiezen. Vooroordelen hoeven niet automatisch uit te monden in discriminatie. Het gaat er niet om of iemand zich racistisch zou kunnen gedragen, maar of hij het ook doet. En bij generaliseren krijgt niemand een kans, de mogelijkheid tot kiezen wordt van tevoren al niet serieus genomen.

Overigens wil ik nog wel opmerken dat de termen vooroordeel, racisme en discriminatie te gemak-

kkelijk met elkaar worden verbonden, alsof het één logisch uit het ander zou volgen.

Waardering

Na alle kritische opmerkingen heb ik er behoefte aan te schrijven, dat het een zeer verhelderend boekje is in die zin, dat het je bewust maakt van situaties waarvan je zelf niet in de gaten had, dat ze discriminerend zijn voor anderen. Soms ben je dan racistisch bezig, zelfs al wil je dat helemaal niet.

In mijn eigen ervaring verbind ik de gevoeligheid voor discriminerende opmerkingen en handelwijzen met seksistische opmerkingen en handelwijzen. Maar een mens komt daar overheen. En gelukkig lees ik in *Alledaags racisme* dat de meeste ondervraagde dames zelfbewust zijn en racistisch Nederland aan hun laars lappen.

Noot

- 1 Philomena Essed *Alledaags racisme* Amsterdam, Feministische Uitgeverij Sara, 1984.